

Itàlia 2010: Església i Estat, una reflexió sobre religió i política en l'actualitat

Stefano Ceccanti

Professor de dret constitucional comparat

(Universitat di Roma «La Sapienza»)

Senador del Partito Democratico

«Cardenal Pavan: Així, doncs, si es fes [una trobada amb el Papa per a parlar de les eleccions municipals i provincials a Roma — N. de l'A.], no tenni por que pugui sorgir algun desacord?»

President del Govern: Li exposaria amb tota franquesa la meua posició [rebutjar una aliança amb partits de dreta — N. de l'A.]: Si el Sant Pare la veu amb bons ulls, millor que millor. Si el Sant Pare —per raons que ell pugui tenir— troba que la idea no el convenç, però em deixa llibertat d'acció, com queestic profundament convençut *que la meua posició s'ajusta a la conjuntura actual*, actuaria en conseqüència, amb la seguretat que faig un bé a Itàlia i a l'Església. Si el Sant Pare no em deixa llibertat d'acció, llavors em retiraria de la vida política... Marxaria, i que algú altre ocupés el meu lloc.» [Conversa Alcide De Gasperi — cardenal Pavan, 13 d'agost de 1952, relatada pel cardenal Pavan a Pius XII, a A. Riccardi, *Pio XII e Alcide De Gasperi. Una storia segreta* (2000)]

1. Els quatre períodes de la història d'Itàlia

- 1.0. *Església i Estat: la ruptura, la Conciliació sense democràcia, la Conciliació en democràcia i la seva actualització*

EL QUADRE DE LES RELACIONS ENTRE ESSLÉSIA I ESTAT i la seva evolució concreta a Itàlia ha estat descrit d'una manera

MONOGRÀFIC

precisa, àmpliament acceptada, per l'historiador Pietro Scoppola, fa poc traspasat. I aquest quadre ens val també per a contextualitzar els altres dos problemes que afrontarem aquí: el de les relacions entre els catòlics i la política i el de les relacions entre la religió i la política en l'actualitat. Podem dividir aquesta evolució en quatre períodes, i cal subratllar que fins a la reconstrucció que va seguir la II Guerra Mundial i fins a la decisiva tasca duta a terme per Alcide De Gasperi, que corresponen al tercer dels períodes que proposem, no va ser possible conciliar l'Estat i l'Església dins un marc democràtic.

- 1.1. *1870-1929: la unificació nacional contra l'Església, l'Església contra la unificació nacional*

La unificació nacional iniciada l'any 1861 es clou el 1870 amb la conquesta de Roma per part de l'exèrcit piemontès. L'Església i l'Estat, en aquesta primera fase, viuen enfrontats; el pensament il·lustrat dels catòlics liberals que es proclamaven «catòlics amb el Papa, liberals amb l'Estatut» (l'Estatut Albertí del 1848) continuaria essent molt de temps minoritari, amb greus perjudicis per a totes dues parts.

El catolicisme, fort dins la societat, però feble en les institucions, va desenvolupar durant molt temps una mentalitat «intransigent», desentenenent-se del destí comú del país i veient-se a si mateix, autàricament, com el país pròpiament dit: rastre d'això són encara avui els títols d'alguns setmanaris diocesans com *La difesa del popolo* o *La vita del popolo*, en els quals l'Església és identificada *tout court* amb el poble, mentre que les institucions eren percebudes com quelcom aliè al poble autèntic.

La classe política liberal, en gran part alimentada pel separatisme hostil d'arrel francesa, i per la idea que l'acompanyava de relegar la religió a l'esfera privada, no acabava d'adonar-se de la conveniència de restablir relacions no ja amb les institucions eclesiàstiques, sinó també amb la realitat social que aquestes institucions representaven, i no es va plantejar com una prioritat la represa de les relacions sobre unes noves bases que fessin possible l'acceptació positiva, per part de

MONOGRÀFIC

l'Església, d'una unificació ja irreversible. És ben evident que va ser una fractura que contribuï a afèblir l'arrelament de les institucions unitàries i a dificultar que l'Església pogués distingir els elements ideològics per a ella inacceptables d'allò que tenia de positiu i d'alliberador la separació institucional respecte a l'Estat.

Per això el Partit Popolare de mossèn Luigi Sturzo, que va significar un primer intent de conregar, en una direcció fructífera, una obertura social de la tradició del catolicisme intransigent (depurat dels seus aspectes integristes) i la lleialtat a les institucions del catolicisme liberal (depurat del seu conservadorisme social), no aconseguí crear un lligam estable entre Església i democràcia, sense que trobés tampoc un aliat possible en el moviment socialista que era maximalista. La impossible aliança entre catòlics i socialistes —aliança que s'estava experimentant en aquell mateix moment a Bèlgica— aplanà el camí al bloc d'ordre encapçalat pels feixistes, els quals, a l'inici van actuar amb un aparent respecte per la legalitat, però que després crearen un veritable règim en el qual s'abandonava la democràcia representativa. En tot això també hi tingué un paper la «qüestió romana», precedent de resolure, i percebuda per l'Església com un problema més important que no la presència catòlica com a factor de dinamització intern de la democràcia. En aquell context històric, anàleg al que es va donar a Espanya al cap d'uns quants anys, davant l'alternativa entre una democràcia amb una forta hipoteca anticlerical i un règim autoritari compatible amb el catolicisme, hom va acabar decantant-se per aquest segon.

1.2. 1929-1945: la Conciliació fora de la democràcia

La Conciliació no va arribar, doncs, fins al feixisme, al defora de la democràcia, i tingué com a moment cabdal el Concordat de l'any 1929 (els pactes del Laterà), amb el qual el confessionalisme de l'Estat, ja anticipat per diversos directius preses els anys anteriors, i de fet afirmat de bon començament per l'article 1 de l'Estatut Albertí vigent d'ençà del 1848 («La Religió Catòlica, Apostòlica i Romana és l'única

Religió de l'Estat») va quedar plenament substituït a canvi de l'acceptació del règim de Mussolini per part de l'Església. Una Església que es va retirar llavors als bastions de l'Acció Catòlica, jeràrquicament organitzada a l'entorn del Papa, però que ben aviat es va adonar que la pretensió monopolitzadora del poder per part del règim feixista no donava gaires garanties de compliment del que s'havia pactat.

1.3. 1946-1984: la Conciliació dins el sistema democràtic a cavall del vell Concordat i la nova Constitució, síntesi rica de contradiccions

El període decisiu és el tercer, el de la represa democràtica, que va ser quan Alcide De Gasperi i Giovanni Battista Montini, mitjançant aquest nou partit que era la Democrazia Cristiana (DC), van dur a terme, davant d'un sistema polític marcat per un element tan decisiu com l'hegemonia comunista a l'esquerra (que també abraçava el Partit Socialista, igualment filosoviètic fins a la revolta hongaresa del 1956). La DC representava una síntesi original entre un projecte laic en els continguts i en la direcció, tal com havia estat el Partit Popolare de Sturzo, i un exercici explícit d'autoritat per part dels bisbes, autoritat que s'estenia així de l'Acció Catòlica a la política. Amb això es barrava el pas a un possible reconeixement del pluralisme dels catòlics en política. La batalla decisiva va ser la de la Constituent, en què De Gasperi aconseguí desvincular la ruptura dels governs de coalició amb socialistes i comunistes, inevitable arran de la Guerra Freda, de l'aprovació comuna de la Constitució. Això diferencià l'anticomunisme democràtic de la DC del de les altres formes d'anticomunisme que menystenien la carta magna. Aquesta posició de la DC comportà moments difícils amb Pius XII, que propugnava la primera estratègia, però que no feia escarafalls a la segona, arran —entre altres coses— de les notícies dramàtiques que arribaven de l'Església de darrere del teló d'acer. A De Gasperi, natural de Trento, li resultava incompreensible la noció de «religió d'Estat». A més, havia acordat amb els Estats Units que s'aturarien les discriminacions envers els protestants. De Gasperi, d'acord amb el líder co-

munista Palmiro Togliatti, el qual, pel fet de dirigir un gran partit de masses, tenia ben present el profund arrrelament social de l'Església catòlica, va acceptar a l'article 7 de la nova Constitució un esment puntual al Concordat firmat per Mussolini, el manteniment del qual comportava l'avantatge de prescriure el jurament dels bisbes a l'Estat, aspecte que De Gasperi va voler remarcar expressament en la seva intervenció del 25 de març de 1947 a l'Assemblea Constituent: «L'Estat i l'Església catòlica són, cadascú en el seu àmbit, independents i sobirans. Les seves relacions són regulades pels pactes del Laterà. Les modificacions dels Pactes que acceptin ambdues parts no requereixen tràmits de reforma constitucional.»

1.4. *El nou Concordat i els Acords de cooperació: un marc pacífic que s'ha de mantenir i polir*

A mitjan dècada dels vuitanta, amb una societat i una Església que havien canviat molt, es va poder actualitzar el Concordat (18 de febrer de 1984) i realitzar els primers acords de cooperació (en italià, «Intese») amb altres confessions, començant per la dels valdesos. No va ser una casualitat que aquesta actualització es fes quan va arribar a la presidència del govern el socialista Bettino Craxi, el qual, en tant que aixecava menys sospites de ser-ne part interessada, podia dur-la a terme en millors condicions que els dirigents de la DC. De fet, la disponibilitat del Vaticà a revisar el Concordat ja l'havia feta palesa per primera vegada Pau VI en el decurs d'una trobada amb Pietro Nenni (1965). I, sens dubte, això que es va aconseguir al cap de quaranta anys descansava sobre les espatlles dels gegants de la Constituent: sense l'entesa que es va produir a la Constituent no hi hauria hagut els documents conciliaris amb una opció preferencial per la democràcia i per la llibertat religiosa ni, per tant, una evolució pacífica sota el signe d'una compatibilitat profunda entre inspiració religiosa i democràcia. Ara bé, alhora, aquelles novetats, conjuntament amb els sotrats de la política internacional —l'inici, en aquell moment, de la Perestroika— feien entrar en crisi el marc que les havia originades: sense la unitat

política dels catòlics no hi hauria hagut ni aquella Constitució ni el Concili, però l'aplicació de la Constitució i del Concili feia entrar en crisi la unitat política dels catòlics i la posició de centre en què havia quedat instablada la democràcia.

Pel que fa al punt concret de les relacions entre confessions religioses i Estat, la discussió bàsicament es limita, en el debat polític actual, a alguns detalls que cal polir: l'ampliació dels acords de cooperació a més confessions, especialment a l'Islam, i una nova llei general sobre la llibertat religiosa que substitueixi l'actual que es remunta al 1929, per bé que l'alta magistratura n'ha amputat els fragments institucionals. Temes sens dubte importants —sobretot el del possible acord amb l'Islam, que topa amb el rebuig ideològic de la Lega Nord— però temes que no són al centre de les qüestions que avui dia la sensibilitat religiosa planteja a les actuacions polítiques i que els problemes polítics urgents plantegen a les consciències religioses. En definitiva, doncs, l'opinió més estesa és la que expressa el cardenal Ruini: «Els veritables motius de confrontació ja no formen part, o només formen part d'una manera molt secundària i —per dir-ho així— residual, del contenciós clàssic entre Església i Estat com a institucions i pel que fa a les seves competències respectives»

2. *Catòlics i política durant la segona fase de la República*

2.0. *La llarga durada de la unitat política dels catòlics*

Hem descrit fins aquí els elements que van caracteritzar la presència dels catòlics en política fins a la conclusió de la primera fase de la República, que es tanca entre els anys 1989 (caiguda del mur de Berlín), 1992 (últimes eleccions generals celebrades amb llei proporcional pura) i 1994 (primeres eleccions generals celebrades amb un sistema prevalentment majoritari).

La unitat política dels catòlics dins la DC es va afirmar amb la Constituent i amb les eleccions generals del 18 d'abril del 1948, i es va anar mantenint per motius polítics, fonamentalment pel fet que les

esquerreres s'identificaven majoritàriament amb la tradició comunista. Va resistir, doncs, tant als intents de deslegitimar-la des de la dreta, amb la temptació recurrent de formar partits i agrupacions poc definits en nom de l'anticomunisme, com als que venien de l'esquerra, com ara —a les eleccions del 1972— el Movimento Politico dei Lavoratori de l'expresident dels treballadors catòlics (ACLI) Livio Labor, i que més enllà de les intencions no deixaven d'ocupar un lloc molt secundari respecte a la persistent hegemonia comunista.

Ara bé, amb la caiguda de les dictadures comunistes, el sistema polític italià, precisament pel fet d'estar marcat més que cap altra democràcia europea per la connexió entre esquerra i comunisme, va canviar de cap a peus. Es van fer paleses, primer de tot, tendències disgregadores que també afectaven el món catòlic. A les darreres eleccions generals celebrades amb sistema proporcional (1992), en les quals desapareixia el Partito Comunista (PCI) i es repartien la seva herència el Partito Democratico della Sinistra i Rifondazione Comunista, una part del tradicional vot anticomunista de la DC, d'electors més o menys practicants, va anar a parar a la Lega Nord, mentre que una part del vot del catolicisme militant optava per la Rete de Leoluca Orlando, que havia sortit de la DC per l'esquerra.

El canvi de normativa electoral que tingué lloc el 1993, gràcies a un moviment proreferèndum encapçalat, entre altres, per sectors importants del món catòlic, començant pels estudiants de la Federazione Universitaria Cattolica Italiana i per les Associazioni Cristiane dei Lavoratori Italiani, també va tenir repercussions, algunes de les quals modificaren ràpidament l'escenari. La Conferència Episcopale Italiana continuava pensant, però, com si res no hagués canviat, que la unitat política dels catòlics al centre del sistema, que tan bons fruits havia donat en el passat, era un pilar no modificable. Fins al 1994, inclusivament, doncs, no va encoratjar altres orientacions i va defensar obertament una simple substitució de la DC pel nou Partito Popolare (PPI), facilitant, per reemplaçar la classe política anterior, tacada pels escàndols de corrupció, un personal polític de reserva provinent de l'associacionisme catòlic.

2.1. *El fracàs del 1994, la recuperació amb l'Olivio (1995 i 1996) i les noves orientacions de la Conferència Episcopale Italiana*

Els resultats de les eleccions generals del 1994 van ser, però, una sorpresa. La coalició de centre formada pel nou PPI i per forces laiques menors no sols amb prou feines aconseguia a l'entorn d'un 15% dels sufragis, amb el suport de només la meitat dels catòlics practicants, sinó que, cosa encara més important, a diferència del que molts havien pronosticat, no era decisiva per a la formació del govern. Forza Italia, de Silvio Berlusconi, partit dins les files del qual s'havia presentat l'escissió dretana que representava el Centro Cristiano Democratico liderat per Pier Ferdinando Casini, podia fer valer, conjuntament amb la Lega Nord i l'Alleanza Nazionale, una majoria exigua però suficient. Tots aquests partits havien rebut un bon nombre de vots de catòlics més o menys practicants. L'esforç dels bisbes, dels quadres polítics procedents dels sectors militants de signe democratacristià d'esquerreres, no havia frenat l'hemorràgia cap a la dreta i, en canvi, havia obstaculitzat força l'avançada de l'esquerra, de la coalició dels Progressistes, dins la qual es trobaven tant el Movimento dei Cristiano Sociali com la Rete de Leoluca Orlando. El cas és que els electorats del centre i de l'esquerra haurien estat compatibles i potencialment majoritaris, però diversos factors van impedir que s'allessin.

Al cap de poc, però, es va demostrar que la compatibilitat era possible, i ho va demostrar l'Ulivo de Romano Prodi, que es va posar en marxa tot seguit de l'escissió del PPI a la vigília de les eleccions regionals del 1995. La majoria dels electors va seguir Romano Prodi, que va decidir presentar-se esperonat pels sectors esquerrans del PPI, mentre que només una minoria va seguir el filòsof Rocco Buttiglione en la seva entesa amb Berlusconi. En bona mesura la fractura reflectia el bipolarisme eclesial, que ja s'havia anticipat al polític i que s'havia anat perfilant no solament mitjançant lectures diferents de la realitat eclesial, sinó també de la realitat política: al capdavant, Comunione e Liberazione, que és d'on venia Buttiglione, què havia estat sinó una escissió del món d'Acció Catòlica, que és d'on venia Romano Prodi?

Això plantejava problemes nous a l'episcopat i concretament al cardenal Ruini, que el presidia per decisió de Joan Pau II. Ruini procedia de l'Acció Catòlica, havia celebrat el casament de Romano Prodi, però la seva cultura política profundament anticomunista —havia estat bisbe a Reggio Emilia— l'empenyia en el sentit contrari. És per això que, a diferència de la majoria dels bisbes, procedents d'una cultura més tradicional d'Acció Catòlica i més propera a les posicions de Prodi, es decantava per un model d'actuació centrat en qüestions com la vida, la família, l'escola catòlica, que acabava fent palesa una tria preferencial, i conscient, a favor del centredreta, tria que, d'altra banda, era també, per la seva pròpia dinàmica personal, la de la majoria dels practicants, per bé que no la dels més 'eclesialitzats'. Ruini, contràriament als tòpics que corrien sobre ell, no tenia res a veure amb una cultura catòlica intransigent; més aviat seguia una orientació catolicoliberal de centredreta, tal com demostraria amb la decisió, molt pragmàtica i tàctica, d'aconsejar l'abstencionisme en els referèndums sobre la procreació assistida del 2005. Tria preferencial a favor del centredreta, però no pas exclusiva, en el sentit que també era benvista una mínima presència catòlica en el centredreta, amb la condició que anés rigidament orientada, pel que fa a les qüestions esmentades, a exercir un poder d'interdicció sobre aspectes considerats prioritaris. D'aquesta manera, la Conferència Episcopal, al costat de la tria preferencial a favor del centredreta, podia disposar d'una garantia paral·lela, en forma de poder de veto, per al cas que guanyés la formació contrària, garantia que anys més tard es faria efectiva gràcies als anomenats «teodem», concretament durant la breu legislatura 2006-2008.

2.2. *Les quatre novel·tes més recents: de l'Olivio al Partito Democratico, centrisme nostàlgic, més pluralisme eclesial, la força creixent de la Lega. Nord dins la coalició de govern*

La situació recent ofereix un quadre no gens estàtic per la presència d'almenys quatre novel·tes rellevants. La primera és el naixement

del Partito Democratico. Ni en la legislatura 1996-2001 ni en la 2006-2008, Romano Prodi, a causa de les indecisions i de les anomalies de la coalició que li donava suport, no va aconseguir acabar els cinc anys de mandat. En la 1996-2001, després del bienni més eficaç de la segona fase de la República, la ruptura amb Rifondazione Comunista va portar a una sèrie d'executius febles, que ja no connectaven realment amb els electors (D'Alema I, D'Alema II, Amato), fins al punt que, després, la coalició es va presentar a les eleccions amb un altre líder, Francesco Rutelli. Berlusconi va tornar, doncs, a accedir al govern, però ell també va patir l'heterogeneïtat en el si de la seva coalició. Davant d'això, per mirar de plantejar una alternativa creïble, l'any 2006 les forces de centredreta van fer per manera d'equilibrar una coalició objectivament heterogènia (sense cap límit cap a l'esquerra, inclouent-hi fins i tot els trotskistes) i molt fragmentada (formada per més de deu partits) mitjançant un sòlid eix reformista que acostava els Democràtics di Sinistra (DS) i La Margherita, les dues forces que encarnaven l'herència de l'Olivio. Indecisos sobre com fer el camí conjuntament, un camí que ja havia donat lloc a llistes unitàries sota el nom d'Olivio a les europees del 2004 i a les regionals del 2005, i encara més sobre qui havia de guiar-los en aquest camí, van prendre la decisió esquizofrènica de presentar-se junts a la Cambra de Diputats com a Olivio i separats al Senat en DS i Margherita. L'electorat va donar a la llista de l'Olivio un percentatge de quatre punts més que els que van rebre al Senat, si els sumem, els decebedors DS i Margherita, i això va determinar irreversiblement el naixement del Partito Democratico, en tant que quedava demostrat que la nova agrupació era més atractiva que no pas els vells enquadraments. El fracàs de la Unione al cap de vint mesos va portar el secretari general del PD, Veltroni, a treure's del damunt, per a les generals del 2008, els aliats que havien creat conflictes dins la coalició. Tot i la derrota inevitable, el PD va aconseguir així recollir més d'un terç dels vots i de mostrar un perfil reformista prou clar, potencialment atractiu amb vista al futur —un cop quedés enrere el record dels vint mesos de coalició conflictiva— per a l'electorat intermedi, bona part del qual format per catòlics practicants.

Paral·lelament tenia lloc, i aquesta és la segona novetat, un nou intent nostàlgic de retorn a l'antic centrisme, provocat per l'actuació de Berlusconi. A l'altre cantó del PD, per tal de no tornar a repetir la feixuga convivència de la legislatura 2001-2006, Silvio Berlusconi fundava el Popolo della Libertà (PDL) i exclòia de la seva coalició la Unione dei Democratici Cristiani e dei Democratici di Centro (UDC), que no hi havia volgut entrar, malgrat que la Conferència Episcopal Italiana, per mitjà del director d'*Avenire* Dino Boffo, col·laborador principal del cardenal Ruini, li suggeria públicament que no prengués aquesta mesura. Berlusconi estava convençut que si a les eleccions es tornava a donar una lluita a tres bandes com la que hi havia hagut l'any 1994, les coses anirien més o menys de la mateixa manera, i en efecte així va ser: la UDC, posicionada tota sola al centre, es va quedar amb el seu percentatge tradicional de poc més del 5%, que era una tercera part, només, dels vots que la coalició de centre havia aconseguit el 1994, cosa que demostrava que el temps no havia passat debades.

La tercera novetat cal anar-la a buscar dins l'Església. Al cap de poques setmanes de les últimes eleccions generals, el Papa acceptava la dimissió com a cardenal vicari de Camillo Ruini, després d'haver separat aquesta responsabilitat, dos anys abans, de la de president de la Conferència Episcopal Italiana, confiada el 2006 al cardenal Angelo Bagnasco. Aquesta decisió afavoria una major distància respecte de les dinàmiques més estrictament polítiques, una major diversificació dins la comunitat eclesial i, per tant, permetia entendre d'una manera més complexa la invocació d'uns principis no negociables, sense establir entre ells una jerarquia ahistòrica i un llistat determinada unilateralment (tal com explica molt bé la recent encíclica *Caritas in Veritate*, en concret al paràgraf 15) i, encara més important, sense menystenir la importància del paper dels laics cristians involucrats en política, és a dir, sense menystenir el seu parer sobre si aquests principis s'ajusten i són adequats —tornem a fer servir les paraules de De Gasperi— a les conjuntures històriques.

La quarta novetat la trobem dins la coalició de centredreta i és més recent: enfront de les dificultats del PDL per a mostrar-se com un

partit de debò, la Lega Nord creix a peu de carrer, malgrat algunes *boutades* populistes, com una interlocutora menys ideològica, amb més capacitat de respondre al sentit comú tant de qui ja vota pel centre-dreta com de sectors que abandonen el centresquerra per problemes relacionats amb la inseguretat o amb la pressió fiscal. Paradoxalment, mentre al nord la UDC exclou aliances amb la Lega en nom —entre altres coses— de valors cristians que són negats per determinades posicions excloents preses per aquest partit, és la Lega la que, en un cert sentit, malgrat aquestes posicions, creix molt més que la UDC i segons com també que el PDL, com a opció natural de vot del catolicisme del camp i de la província.

3. Breu reflexió final (i provisional) sobre religió i política en l'actualitat

A la llum del que hem dit fins aquí, només podem formular unes conclusions breus i, sobretot, necessàriament, de caràcter provisional:

- a) El bipolarisme ha anat arrelant progressivament durant la segona fase de la República, amb una contribució decisiva dels electors de centre, entre els quals estan sobrerrepresentats, per raons històriques, els catòlics, i no dels partits de centre, que són expressió d'actituds nostàlgiques. És difícil que aquest bipolarisme pugui ser reversible, fins i tot quan hagi sortit d'escena Berlusconi.
- b) Aquest marc farà que es confirmi la reducció quantitativa dels partits rellevants i n'afavorirà la cohesió interna, sense que es recorri tant al «vot de consciència», que esdevindrà una excepció, com en totes les democràcies parlamentàries europees.
- c) La recerca i l'elaboració efectiva de posicions comunes dins dels partits, en el marc d'un bipolarisme menys radicalitzat quan surti d'escena Berlusconi, també permetrà d'establir amb més facilitat acords entre els dos partits majoritaris sobre temes delicats, en els quals cal trobar un equilibri entre principis divergents i aprovar fórmules que puguin mantenir-se per

damunt de l'alternança política, evitant així que el bipartidisme polític es transformi en bipolarisme ètic, com ha passat a Espanya. Això es pot aconseguir tant evitant que el dret coincideixi sempre i per força amb les lleis del Parlament, com buscant una «centralitat qualitativa» del Parlament en virtut de la qual els seus membres demostrin més capacitat d'escoltar-se els uns als altres.

d) Pel que fa al Partit Democràtic, es tracta que cregui més en si mateix, en la seva capacitat de parlar de tu a tu, i en el seu conjunt, als electors indecisos, incloent-hi els catòlics, tasca que no pot delegar-se ni en aliats ni exclusivament en aquells que procedeixen de la tradició política del catolicisme democràtic o de l'àmbit eclesial. Perquè, si es tractés d'això, el component «catòlic» seria estructuralment minoritari i, per tant, no serviria per a la funció que li correspon exercir. Aquesta temptació que de tant en tant reapareix com a nostàlgia identitària per part d'alguns exponents procedents de l'experiència del PPI, portaria, per coherència, a negar la importància de l'apostasia que fa el PD. A més, cal recordar que, tota sola, cap de les filiacions culturals procedents d'etapes històriques anteriors —tampoc les que vénen de l'època gloriosa de la primera fase de la república— no és capaç de generar un esforç programàtic que pugui canviar les relacions de força en el país real. Tampoc la cultura del catolicisme democràtic, precisament perquè algunes de les seves intuïcions principals s'han confirmat, no es basa tota sola: li costa de concebre la fidelitat constitucional com una fidelitat creativa capaç d'encarar una actualització limitada però efectiva de la Constitució, i li costa de concebre l'Estat com un dels actors del sistema polític, que al seu torn és només una part del sistema social en una societat ja sense centre i sense guia, situada en el nou marc poliàrquic descrit per la *Caritas in Veritate*. Ho expliquen molt bé, això, en un estudi recent, una colla de sociòlegs catòlics —Roberto Cipriani, Luca Diotallevi, Giuseppe Giordan i Roberto Ricci—, que ens conviden a superar tot conservadorisme estàtic, incloent-hi el del catolicisme

que s'identifica amb l'esquerra. Tot plegat des de la consciència que si innovacions poc assenyades guanyen consens, això potser es deu al fet que manquen propostes d'innovacions assenyades i, en canvi, tornen a proposar-se, cosa poc laica, certes obsoletes. Que les nostres posicions s'ajusten a la conjuntura actual —allò que ens ensenyava De Gasperi— ho podem defensar amb altres si la proposta no l'hem feta tots sols, sinó dins un gran partit plural. En aquesta segona fase de la República això només pot donar-se dins un partit integrat per un col·lectiu mixt, un partit de persones amb creences diverses, que es deixen interrogar per aquesta diversitat.